

Panelový přehled environmentálních částí archeologických výzkumů Muzea hlavního města Prahy

JAROMÍR BENEŠ – PETR STAREC

Je příjemné konstatovat, že se environmentální archeologie během posledních tří let stala přirozenou součástí interdisciplinární práce na pracovišti středověké sekce archeologického oddělení Muzea hlavního města Prahy. Díky spolupráci jednotlivých vedoucích archeologických výzkumů s odborníky a pracovišti na tomto poli, se v uplynulém období rozvinula tvořivá spolupráce, která byla poprvé uplatněna během několikaletého archeologického výzkumu na stavbě „Kolektoru PŘÍKOPY“, s jehož postupem byla seznámena archeologická konference v Brně v roce 1998 (Kaštovský–Kočár–Kočárová–Pokorný–Beneš–Starec 1999). Vedle starších výzkumných akcí tohoto druhu uskutečněných na Starém Městě pražském a novějších z pražské Malé Strany (např. Jankovská 1987, 1991) se podařilo tradiční pyloanalytický, resp. komplexní archeobotanický a archeozoologický výzkum rozvinout na další lokality – v případě našeho zájmu – na území pražského pravobřeží, tj. na plochu Starého a Nového Města pražského (k tomu Pokorný 1998).

Stanovení výzkumných otázek se opírá o soudobou metodiku environmentální archeologie tak, jak je to běžné na archeologických výzkumech podobného rozsahu ve vyspělých evropských státech. Metodika environmentální části výzkumu spočívá v kombinaci několika různých typů analytických metod. Výzkum se v našem případě obvykle soustředí na řešení následujících otázek, jež jsou řazeny i podle priority.

1. Využití analytického potenciálu souvrství pro rekonstrukci životního prostředí Starého a Nového Města ve středověku a raném novověku. Antropogenní souvrství někdy až „mohutného“ charakteru obvykle s vysokou pravděpodobností zachycují nálezy a data, která jsou strukturovaná v čase postupným nárůstem terénu. Lze tedy obecně očekávat podrobná a zásadní data odrážející proměny spotřeby města od svého založení do raného novověku a dále, a to pozorovaná prostřednictvím analýzy rostlinných makrozbytků, pozůstatků dřev a uhlíků, zvířecích kostí a pylu.

Hlavním cílem těchto analýz je identifikace a popis reprezentativního množství diaspor kulturních rostlin a doprovodné vegetace a jejich uspořádání v čase a prostoru na lokalitě na základě kombinace studia diaspor (semen) a pylu, vývoje a proměny spotřeby dřeva, zásobování města masem atd.

2. Využití analytického potenciálu souvrství pro rekonstrukci synatropní (člověkem ovlivněné) vegetace na regionální úrovni. V případě zmiňovaných mocných odpadkových souvrství, jejichž sběrnici je více sídelních jednotek lze předpokládat jejich „zprůměrování“. Na archeologické lokalitě lze někdy očekávat dokonce klíčový archeobotanický a paleoekologický materiál pro rekonstrukci vegetace na základě pyloanalytických informací, proto je vhodné tuto problematiku teoreticky připravit i v rámci projektu záchranného archeologického výzkumu.

3. Konečně vedle základních archeologických otázek lze řešit i funkci a archeobotanické okolnosti vzniku situací archeologických struktur. Stěžejními analýzami v tomto případě bývají analýzy xylotomického materiálu (určení konstrukčních prvků) a diatomární analýzy řešící vztah osídlené plochy k mechanismu vodního režimu lokality.

Souhrnně je tedy možné, a pro komplexní poznání také nezbytné, uplatnit na archeologické lokalitě (zvláště jde-li o primární stav archeologické situace) následující analytické metody: analýza rostlinných makrozbytků, analýza pylu s vytvořením klasického pyloana-

lytického diagramu, analýza dřeva a uhlíků, archeozoologická analýza a diatomární analýza.

Kombinace jednotlivých analytických postupů na archeologické lokalitě je obvykle prováděna z důvodu předem rozpoznané jedinečnosti a neopakovatelnosti výzkumu určité lokality.¹ Také jednotlivé metody mají jen selektivní uplatnění. Totiž každá popisuje zásadně odlišnou frakci ekofaktů (např. analýza pylu se s analýzou rostlinných makrozbytků „druhově překrývá“ jen asi z jedné třetiny). Proto celková kvalita a komplexnost získaných výsledků kombinací několika metod výrazně stoupá.

Vedle již citovaného komplexního archeobotanického výzkumu prostoru trasy staroměstského opevnění se na archeologických výzkumech Muzea hlavního města Prahy prováděl tento analytický výzkum v oblasti Václavského náměstí. Konkrétně v horní části Václavského náměstí v čp. 1282/II, 816/II a 806/II se podařilo úspěšně analyzovat provedené odběry ze sedimentů studny, odpadních jímek a dalších odpadních jam, stejně jako i z několika výplní celých zde deponovaných nádob.

Další komplexní odběry přizpůsobené polohou výše uvedeným úkolům se prováděly nedaleko, a to z podobných výplní objektů i plošných vrstev v oblasti ulice Politických vězňů a Olivova. Získáváme tak postupně plošně se rozšiřující odběrovou oblast této části Nového Města pražského s narůstajícím analytickým potencionálem. Bylo by tedy nanejvýš vhodné postupně srovnávat tyto zdejší výsledky s jižním územím Nového Města pražského, kde však naše aktivita v současnosti neprobíhá. Dosavadní výsledky ze širšího prostoru Václavského náměstí budou publikovány samostatně v rámci příslušných archeologických výzkumů jednotlivých novoměstských objektů.

Obdobně se v poslední době podařilo uplatnit environmentální archeologii při komplexním výzkumu v objektu čp. 465/I v Melantrichově ulici na Starém Městě pražském, který vedl V. Huml v roce 1998. V domě zachycené a komplexnímu výzkumu podrobené studny vydaly nejen tradiční archeologický materiál dokládající hmotnou kulturu domácnosti uvedeného domu své doby, ale i skutečně svou analytickou komplexností ojedinělý archeobotanický materiál s např. prvním identifikovaným kaštanem v této poloze v Čechách apod. I tento výzkum bude souhrnně samostatně představen na jiném místě.

Konečně poslední zmínku věnujeme ploše Havelské ulice, resp. blízkého havelského tržiště a Uhelného trhu. Komunikační horizonty představují cenný materiál pro rekonstrukci životního prostředí středověkých měst. Proto je nutné ocenit počin archeologického výzkumu J. Havrdy (PÚPP Praha) na ploše Uhelného trhu, který byl prováděn v rámci zdejší definitivní úpravy v r. 1998 po výstavbě kolektoru. Zde provedená první pylová analýza tohoto místa (Pokorný 1999) může být v blízké době doplněna vzorky z opačné plochy prostoru – z blízkosti kostela sv. Havla. Zde bude totiž Muzeum hlavního města Prahy sledovat přeložku vodovodu do jednoho ze zdejších domů. Díky tomu se podaří liniově odkrýt komunikační horizont před severovýchodní frontou domů, který byl již dříve sledován v případě výstavby kolektorových šachet v Havelské ulici v nedávné době (Starec 1997).

Tedy právě neexistovala dostatečná a především pružná nabídka zajištění environmentální části archeologického výzkumu, a proto tato část výzkumu byly opomenuta. Nyní je možné tuto ztrátu dohnat. Díky přehledné archeologické situaci v tomto prostoru je možné zjištěné výsledky srovnat nebo i ztotožnit s tehdejšími závěry. Zároveň je to důkazem důležitosti ochrany neporušených archeologických terénů, které umožňují v budoucnosti ověření a zdokonalení výsledků předcházejících výzkumů dané lokality.

Závěrem této prezentace je znovu vhodné upozornit na skutečnost, že oproti nedávné minulosti, existuje již širší nabídka těchto analytických prací v českých zemích. Tato nabídka již dokáže pružně reagovat na potřebu environmentální archeologie u nás. Domníváme se proto, že není nadále možné, aby existovaly v současnosti takové archeologické výzkumy, kde by se neuplatnila, byť jediná vzpomínaná analytická práce. To platí především v případě lokalit s archeologickými situacemi a nálezy v primárním uložení. Stejně jako není možné, aby byl proveden např. výzkum městské parcely s nálezy studny, jímký aj., a to

bez jediné analýzy rostlinných makrozbytků, pylu atd. z jejich výplní apod. V tomto případě je nutné považovat neprovádění příslušné environmentální části archeologického výzkumu za opomíjení základní výzkumné práce v terénu. V konečném výsledku pak tedy dochází k nevratné ztrátě příslušné terénní informace.

Poznámka

1 Příkladem může být výzkum na Alšově nábřeží v Praze v rámci výstavby hotelového komplexu „Four Seasons Prague“. Po deseti letech (po stavbě podzemních garáží na Palachově náměstí) se poprvé a vlastně naposledy odkrývá nynější nábřeží a přilehlé plochy, které významně zahrnují prostor za hradbami Starého Města pražského na břehu řeky užívaný jako velké smetiště města zejm. od 14. do 16. století. Žádný jiný stavební zásah, který by obsáhl celou strukturu nadloží byl v jediném archeologickém dokumentačním bodě (např. výtahová šachta, oprava kanalizace atd.) se patrně již na ploše bývalého smetiště a skládek dřeva nepředpokládá. Nejbližší podobnou akcí co do rozsahu odkryté plochy a struktury nadloží může být až případná výstavba podzemní garáže v oblasti nábřeží Na Františku. Toto území je však svým obsahem archeologických terénů částečně odlišné od úseku výše zmiňovaného nábřeží mezi Karlovým a Čechovým mostem.

Literatura

- JANKOVSKÁ, V., 1987: Netradiční interpretace pylových spekter ze středověké Prahy. *Archeol. rozhl.* 39, 475–480.
– 1991: Pyloanalytické výsledky z výzkumu středověké Prahy. *Archaeol. Prag.* 11, 311–319.
KAŠTOVSKÝ, J.–KOČAR, P.–KOČÁROVÁ, R.–POKORNÝ, P.–BENEŠ, J.–STAREC, P., 1999: Předběžné poznatky o některých vodotečích na území Starého a Nového Města pražského. *Archaeol. hist.* 24, 143–150.
POKORNÝ, P., 1998: Svědectví smetišť, stok a jámek. *Vesmír* 78, 136–143.
– 1999: Pylová analýza středověkého komunikačního horizontu z Prahy. *Archaeol. Prag.* 15 (v tisku).

Zusammenfassung

Panelübersicht der environmentalen Teile von archäologischen Forschungen des Museums der Hauptstadt Prag

Die Autoren konstatieren, daß die environmentale Archäologie während der letzten Jahre zum natürlichen Bestandteil der archäologischen Arbeit im Museum der Hauptstadt Prag wurde. Die Bestimmung der Forschungsfragen stützt sich auf die gegenwärtige Methodik so, wie es auch in archäologischen Forschungen im ähnlichen Umfang in hochentwickelten europäischen Ländern üblich ist.

Außen der komplexen archäobotanischen Erforschung der Trasse der altstädtischen Befestigung in Prag, die in der Sammelschrift *Archaeol. Hist.* 23 vorgestellt wurde, verlief eine analytische Forschung auch im Raum Václavské náměstí (dt. Wenzelsplatz) (Nr. 1282/II, 816/II) und der Straßen Olivova und Politických vězňů. Eine weitere komplette Forschung eines Brunnens wurde in der Melantrich-Straße Nr. 465/I in Staré Město pražské (dt.: Altstadt Prag) realisiert (hier wurde z. B. auf diese Weise der erste Kastanienbaum in Böhmen festgestellt). Die einzelne Forschungsprojekte werden selbständig nach traditionellen Lokalitäten der Stadtparzellenerforschungen publiziert werden.

Anmerkung der Übersetzerin: s Environment – die Form, die eine räumliche Situation durch Anordnung verschiedener Objekte u. Materialien (z. B. Sand, Blütenstaub) herstellt.

